בְּהַאי קְרָא קָמִיפַּלְגִי – בדין 'שינוי בעלים' הנלמד מפסוק זה נחלקו, שנאמר (ויקרא א ד) בפרשת הקרבנות, 'וְנִרְצָה לוֹ לְכַפֵּר עָלָיו', ודרשו מפסוק זה, שאין הקרבן מרצה אלא אם חשב לכפר עָלָיו – על בעל הקרבן, וְלֹא אם חשב לכפר עַל חֲבֵירוֹ, שאם זרק את הדם לשם אדם אחר אינו מרצה, ולפיכך השוחט את הפסח על מנת לזרוק לשם אנשים שאינם מנויים, פסול משום 'שינוי בעלים', ונחלקו רבה ורב חסדא בחשב לזרוק לערלים שאינם מנויים, האם אף באופן זה פסול משום 'שינוי בעלים', רַבָּה סָבַר שהקרבן כשר ואין לפוסלו משום שינוי בעלים, משום שַׁחֲבֵירוֹ דּוֹמֶה דִּידֵיהּ – שמכיון שדרשו 'עליו ולא על חבירו', והתמעט 'חבירו' מ'עליו', לפיכך הוקש חבירו לבעל הקרבן עצמו, ללמדנו שאין המחשבה על חבירו פוסלת את הקרבן אלא כשחבירו דומה לבעל הקרבן, מַה הוּא דְּבַר כַּפָּרָה – שכשם שבעל הקרבן ראוי להתכפר בקרבן, אַף חֲבֵירוֹ שהמחשבה אודותיו פוסלת את הקרבן, דְּבַר כַּפָּרָה הוא, כלומר, שראוי הוא להתכפר בקרבן לולא שאינו שלו, לְאַפּוֹקֵי הָאי עֲרֵל – ומכאן יש למעט את המתכוין לזרוק לשם חבירו ערל, דְּלָאו בַּר כַּפָּרָה הוּא – שמכיון שהוא ערל ואינו ראוי להתכפר בפסח, לפיכך אין כאן פסול של 'שינוי בעלים'.

ממשיכה הגמרא לבאר את טעמו של רב חסדא: וְרַב חִסְדָּא סָבַר, שאם חשב לזרוק את הפסח לשם ערל שאינו מנוי, דינו כשינוי בעלים ופסול, וטעמו משום דְּהַאי עֲרֵל נַמֵּי – אף ערל זה, כֵּיוָן דְּבַר חִיּוּבָא הוּא – מכיון שחייב הוא בפסח אם ימול את עצמו, אף שכעת אינו יכול להקריב קרבן פסח, מכל מקום בַּר כַּפָּרָה הוּא נחשב, [הוֹאִיל] דְּאִי בָּעֵי מְהַדַּן נַפְשֵׁיהּ – הואיל שאם ירצה יכול לתקן את עצמו על ידי שימול ויקריב את הפסח, לפיכך אם שחט את הפסח על מנת לזרוק לשם ערל זה שאינו מנוי פסול מדין 'שינוי בעלים'.

התבאר שלדעת רב אשי שורש המחלוקת בין רבה ורב חסדא הוא בדין 'הואיל', שלרב חסדא ערל נחשב בר כפרה הואיל ויכול למול את עצמו, ולכן פוסל משום שינוי בעלים, ורבה סובר שאין אומרים 'הואיל', ואינו פוסל משום שינוי בעלים. לפי זה מקשה הגמרא סתירה בדעת רב חסדא. מקשה הגמרא: וּמִי אִית לֵיהּ לְרַב חִסְדָּא 'הוֹאִיל' – וכי סובר רב חסדא שאומרים שהואיל והדבר יכול להעשות דנים אותו כאילו נעשה, ולכן ערל נחשב בר כפרה הואיל ויכול למול עצמו, וְהָא אִיתְּמַר – והלא נאמר בבית המדרש, הָאוֹפֶה מִיּוֹם טוֹב לְחוֹל – האופה פת ביום טוב לצורך חול, כגון שכבר גמר סעודת יום טוב ובודאי שאין לו ולבני ביתו צורך בפת ביום טוב, רַב חִסְדָּא אָמַר, לוֹקֶה, מכיון שעשה מלאכה ביום טוב שלא לצורך אוכל נפש, וְרַבָּה אָמַר, אֵינוֹ לוֹקֶה.

מבארת הגמרא את טעמיהם: רַבָּה אָמַר אֵינוֹ לוֹקֶה, טעמו משום דְּאָמְרִינַן – שאנו אומרים, הוֹאִיל וְאִי מְקַלְעֵי לֵיהּ – הואיל ואם יזדמנו לביתו אוֹרְחִים שירצו לאכול פת זו ביום טוב, חָזֵי לֵיהּ – תהיה הפת ראויה לו לתת לאורחיו לאכול בו ביום, הַשְׁתָּא נַמִּי חָזֵי לֵיהּ – אף עתה שאין אורחים נחשב הדבר כאילו שהפת ראויה לו ליום טוב, וְלֹא לָקֵי – ולפיכך אינו לוקה, שהרי הוא כאופה ליום טוב עצמו. וְרַב חִסְדָּא אָמַר לוֹקֶה, טעמו משום שהוא סובר דְּלֹא אָמְרִינַן 'הוֹאִיל' – אין אנו אומרים סברת 'הואיל', ומכיון שעכשיו אין לו אורחים ואין הפת ראויה לו, הרי זה אופה ביום טוב שלא לצורך. הרי שמבואר כאן, שלפי רבה אומרים 'הואיל', ולפי רב חסדא לא אומרים 'הואיל'. ואילו רב אשי פירש את שיטתם בענין ערל להיפך.

מבארת הגמרא מדוע הקושיא היא רק על שיטת רב חסדא: בְּשִׁלְמָא דְּרַבָּה אַדְּרַבָּה לֹא קָשְׁיָא – דבר זה מובן שאי אפשר להקשות סתירה מדברי רבה בענין ערל שלא אומרים 'הואיל', על דברי רבה בענין אופה מיום טוב לחול שהוא סובר 'הואיל', משום שיש לחלק בין הנידונים, הָכָא מְחוּסַּר מַעֲשֶׂה – כאן בענין ערל אם ירצה לתקן את עצמו הוא צריך לעשות מעשה מילה, לפיכך אין אומרים בו 'הואיל', הָתָם דִּלֹא מְחוּסַּר מַעֲשֶׂה – אבל שם בענין האופה ביום טוב, שכדי שתהיה הפת ראויה אינו צריך לעשות מעשה, אלא האורחים באים מעצמם, סובר רבה שאומרים 'הואיל'. אֶלָּא דְּרַב חִסְדָּא אַדְּרַב חִסְדָּא קַשְׁיָא – אבל על רב חסדא קשה שדבריו סותרים זה לזה, שהרי אף באופה ביום טוב שאינו מחוסר מעשה אינו סובר 'הואיל', ואם כן כיצד לענין ערל שהוא מחוסר מעשה הוא סובר שאומרים 'הואיל'.

מתרצת הגמרא: אָמְרִי – אמרו בני הישיבה, אין סתירה בדבריו של רב חסדא, משום דְּכִי לֵית לֵיהּ לְרַב חִסְדָּא 'הוֹאִיל' – היכן סובר רב חסדא שלא אומרים 'הואיל', לְקוּלָּא – דווקא במקום שסברת 'הואיל' באה להקל, כגון לגבי האופה ביום טוב, שאם נאמר הואיל ונראוי לאורחים, אנו מקילים עליו ופוטרים אותו ממלקות, באופן זה סובר רב חסדא שאין להקל, אבל כשהנדון הוא לְחוּמְרָא, כגון בחשב לזרוק את הפסח לשם ערל שאינו מנוי, שאנו דנים להחמיר ולפסול את הפסח מדין שינוי בעלים, משום שהערל נחשב בר כפרה, מטעם הואיל שיכול למול את עצמו, אִית לֵיהּ – באופן זה סובר רב חסדא שיש להחמיר ולומר 'הואיל'.

בברייתא שהובאה לעיל (סא:), בתוך דברי המשא ומתן בדין מקצת ערלה, ניסה התנא ללמוד את ערלה מטומאה, מה מקצת טומאה אינה פוסלת אף מקצת ערלה אינה פוסלת. כעת מבררת הגמרא באיזה מקצת טומאה מדובר: אָמַר לֵיהּ מַר זוּטְרָא בְּרֵיהּ דְּרַב מָרִי לְרַבִינָא, קָתָנֵי – שנינו בברייתא, הוֹאִיל וְעָרְלָה פּוֹסֶלֶת בפסח, וְטוּמְאָה פּוֹסֶלֶת בפסח, מַה טּוּמְאָה לֹא עָשָׂה בָּהּ מַקֶּצֶת טוּמְאָה כְּכָל טוּמְאָה, אַף עָרְלָה לֹא עָשָׂה בה מַקֶּצֶת עָרְלָה כְּכָל עָרְלָה, ואינה פוסלת אלא אם כן חשב רק לשם ערלים. מבהר מר זוטרא: הָאי טוּמְאָה – טומאה זו שרצה התנא ללמוד ממנה לערלה, הֵיכִי דָּמֵי – באיזה טומאה מדובר, אִילֵימָא בְּטוּמְאַת נְגָרִי – אם נאמר שמדובר בטומאת האנשים המנויים על הפסח, וּמַאי – ומה הפירוש לפי זה במה שאמר התנא, לֹא עָשָׂה בָּהּ מַקֶּצֶת טוּמְאָה כְּכָל טוּמְאָה, הפירוש הוא, דְּאִי אִיכָּא – שאם יש בבני החבורה המנויים על הפסח אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה [–או חמשה] נְגָרֵי – אנשים טְמֵאִין, וְאַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה [–או חמשה] נַגָּרֵי – אנשים טְהוֹרִין, ושחט את הפסח לשם כל בני החבורה, לֹא פָּסְלֵי לְהוּ טְמֵאִין לְטְהוֹרִין – אין המחשבה אודות הטמאים פוסלת ומעכבת את הטהורים מלצאת ידי חובתם, ומכאן בא התנא ללמוד שהוא הדין במקצת ערלה, שאם שחט לשם ערלים ומולים אין הפסח נפסל. אם כן קשה, מה הוצרך התנא ללמוד ערלה מטומאה, נֵבִי עָרְלָה נַמִּי הָא לֹא פָּסְלֵי – הלא לגבי ערלה גם כן הדין כך שאינה פוסלת במקצת, דְּתָנַן – שהרי שנינו במשנתנו, שהשוחט את הפסח לַמּוּלִין וְלָעֲרֵלִים כָּשֵׁר. כלומר, הלא גם בטומאת אנשים לא מפורש בתורה שמקצתה אינה פוסלת, אלא שלמדנו זאת במשנתנו, ובאותה משנה אף למדנו שמקצת ערלה אינה פוסלת, ואם כן מַאי שְׁנָא – מה שונה מקצת טוּמְאָה דְּפָשְׁטָא לֵיהּ – שפשוט לתנא שאינו פוסל, וּמַאי שְׁנָא – ומה שונה מקצת עָרְלָה דְּמִסְפָּקָא לֵיהּ – שמסתפק בו התנא, הלא כשם שהתנא מסתפק במקצת ערלה מנין למדנו מן התורה שאינו פוסל, כך יש לו להסתפק בדין מקצת טומאה.

השיבו רבינא: אֶלָּא צריך לפרש שהברייתא מדברת בְּטוּמְאַת בָּשָׂר, דהיינו שבשר הפסח נטמא, וּמַאי – ומה הפירוש לֹא עָשָׂה בָּהּ מַקֶּצֶת טוּמְאָה כְּכָל טוּמְאָה, דְּאִילּוּ אִיטְמֵי חַד מֵאֲבָרִים – שאם נטמא אחד מאברי הזבח, שאינו מחובר לשאר האיברים, הָאי דְּאִיטְמֵי שָׁרְפִינַן לֵיהּ – אבר זה שנטמא אנו שורפים, וְאִידָךְ אָכְלִינַן לֵיהּ – ואת שאר הקרבן שלא נטמא אנו אוכלים, ואין אנו אומרים שאם נטמא מקצתו נפסל כולו. דין זה של מקצת טומאת בשר היה פשוט לתנא, ומכאן בא התנא ללמוד בבנין אב, שהוא הדין במקצת מחשבת ערלה שאינה פוסלת את כל הזבח.

חזר מר זוטרא והקשה מהמשך הברייתא: בְּמַאי אוֹקֵימְתָּא – במה העמדת את הברייתא בְּטוּמְאַת בָּשָׂר, אם כן אֵימָא סֵיפָא – אמור ובאר את הסיפא של הברייתא, שלאחר שניסה התנא לדחות את הלימוד של ערלה מטומאה ושאל, שמא נלמד את ערלה ממחשבת זמן [–פיגול], שהיא פוסלת אפילו במקצת, חזר התנא והשיב שעדיף יותר ללמוד את ערלה מטומאה, משום שֶׁדָּנִין אנו דָּבָר שֶׁפסולו אֵינוֹ נוֹהֵג בְּכָל הַזְּבָחִים דהיינו פסול ערלה, מִדָּבָר שֶׁפסולו גם כן אֵינוֹ נוֹהֵג בְּכָל הַזְּבָחִים דהיינו פסול טומאה, וְאַל

המשך בעמוד ג

יוֹכִיחַ זְמַן שֶׁפְּסוּלוֹ נוֹהֵג בְּכָל הַזְּבָחִים, ואינו דומה למחשבת ערלה.
ומברר מר זוטרא: וּמַאי טוּמְאָה – ובאיזה טומאה מדובר כאן בסיפא, אִי נְיָמָא – אם נאמר שמדובר בְּטוּמְאַת בָּשָׂר, אַמַּאי – מדוע אמר התנא שאֵינוֹ נוֹהֵג בְּכָל הַזְּבָחִים, וכי מצאנו בשר זבח טמא שמותר באכילה, אֶלָּא פְּשִׁיטָא – אלא פשוט הדבר שכאן דיבר התנא בְּטוּמְאַת נְבֵרִי, וּמַאי – ומה הפירוש שאֵינוֹ נוֹהֵג בְּכָל הַזְּבָחִים, דְּאִילּוּ בְּכָל הַזְּבָחִים עָרֵל וְטָמֵא שאינם יכולים להיכנס לעזרה מְשַׁלְּחִין את קָרְבְּנוֹתֵיהֶן על ידי אחרים להקריבן, ואף שהערל והטמא אינם יכולים לאכול מן הקרבן, אין זה מעכב, וְאִילּוּ בַּפֶּסַח, עָרֵל וְטָמֵא אֵין מְשַׁלְּחִין פִּסְחֵיהֶן בידי אחרים להקריבן, לפי שבפסח אכילת הבעלים מעכבת, שנאמר (שמות יב ד) 'אִישׁ לְפִי אָכְלוֹ', ומכיון שאין הטמא והערל יכולים לאכול, אין מקריבים עליהם.
מסיים מר זוטרא את הקושיא: נמצא לדבריך, שבְּרֵישָׁא כשהברייתא באה ללמוד ערלה מטומאה היא מדברת בְּטוּמְאַת בָּשָׂר, וְאילו בְּסֵיפָא כשמבארת הברייתא מדוע יש ללמוד ערלה מטומאה ולא מפיגול, היא מדברת בְּטוּמְאַת נְבֵרִי, ואיך יתכן לפרש כך.
מתרצת הגמרא: אָמַר לֵיהּ רבינא, אִין – כן, אכן ברישא מבקש התנא ללמוד את ערלה מטומאת בשר, ובסיפא כשהוא בא להסביר מדוע יש ללמוד את ערלה מטומאה, הוא אומר סברא ששייכת בטומאת אנשים, ואין זה קשה, משום שֶׁשָּׁם טוּמְאָה קָא פָּרִיךְ – כוונת התנא לפרוך, שערלה דומה יותר לטומאת בשר מאשר לזמן, משום שבשם הכולל של פסול טומאה מצאנו דין שאינו נוהג בכל הזבחים, דהיינו בטומאת אנשים, וגם פסול ערלה אינה נוהגת בכל הזבחים, ואל יוכיח זמן שלא מצאנו בו דבר שאינו נוהג בכל הזבחים.
תירוץ נוסף: וְאִיפְּעִית אֵימָא – ואם תרצה תוכל ליישב זאת כך, סֵיפָא נָמֵי – אף בסיפא מדובר בְּטוּמְאַת בָּשָׂר, וּמַאי – ומה הפירוש שאֵינוֹ נוֹהֵג בְּכָל הַזְּבָחִים, אין הכוונה שבשאר הזבחים מותר לאכול בשר טמא, אלא שפסול טומאת בשר אינו נוהג בכל הזבחים כמו שהוא נוהג בפסח, דְּאִילּוּ בְּכָל הַזְּבָחִים שנטמאו קודם זריקה, שנינו להלן (עז:), בֵּין שֶׁנִּטְמְאָה כל החֵלֶב וּבָשָׂר קָיִם, וּבֵין שֶׁנִּטְמְאָה כל הבָּשָׂר וְחֵלֶב קַיָּם, זוֹרֵק אֶת הַדָּם, שבשביל לזרוק את הדם די לנו אם נשאר או כזית בשר או כזית חלב, וְאִילּוּ בַּפֶּסַח אינו כן, אלא שאם נִּטְמְאָה חֵלֶב וּבָשָׂר קַיָּם זוֹרֵק אֶת הַדָּם, אבל אם נִּטְמָא כל הַבָּשָׂר וְרַק הַחֵלֶב קַיָּם, אֵינוֹ זוֹרֵק אֶת הַדָּם, מכיון שהפסח עיקרו לאכילה, ולפיכך אם לא נשאר בו כזית בשר לאכילה אין זורקים את הדם. הרי שמצאנו שדין טומאת בשר בפסח שונה משאר הזבחים.
מקשה הגמרא מהמשך דברי הברייתא: בְּמַאי אוֹקֵימְתָּא – במה העמדת את הברייתא בְּטוּמְאַת בָּשָׂר, אם כן אֵימָא סֵיפָא – אמור ובאר את הסיפא של הברייתא, שהתנא חוזר ושואל, שיש גם טעם מדוע עדיף ללמוד את ערלה ממחשבת זמן [–פיגול] ולא מטומאה, לפי שדָּנִין אנו דָּבָר שֶׁלֹּא הוּתַּר מִכְּלָלוֹ, דהיינו ערל שאסור הוא בפסח ולא מצאנו בשום אופן שהוא הותר מכלל איסור זה, מִדָּבָר שֶׁלֹּא הוּתַּר מִכְּלָלוֹ, דהיינו ממחשבת זמן, שאיסור אכילה לאחר זמנו לא הותר בשום קרבן, וְאַל תּוֹכִיחַ טוּמְאָה שֶׁהֻתְּרָה מִכְּלָלָהּ כאשר תבאר הגמרא בהמשך, ואינה דומה בזה לערלה. מבררת הגמרא: בְּמַאי – באיזה טומאה אמר התנא שהיא הותרה מכללה, אִילֵימָא – אם נאמר שמדובר

בְּטוּמְאַת בָּשָׂר, ועל זה אמר התנא שטומאת בשר הותרה מכללה, דהיינו שהותר אכילת הבשר בטומאה, אי אפשר לומר כן, שהרי הֵיכָא הוּתְּרָה – היכן מצאנו שהותרה מכללה, הלא אף קרבן ציבור שדוחה טומאה אין זה אלא שמותר להקריבו בטומאה כשרוב הציבור טמאים, אבל אין בשרו נאכל בטומאה, כמבואר במשנה להלן (עו:), אֶלָּא פְּשִׁיטָא – אלא פשוט הדבר שבסיפא מדובר בְּטוּמְאַת גַּבֵּי, וְהֵיכָא – והיכן מצאנו שהוּתְּרָה מִכְּלָלָהּ, בְּצִיבּוּר, שאף שיחיד טמא אינו ראשאי להקריב פסח, רוב הציבור שנטמאו רשאין להקריב פסח ולזרוק את דמו בעודם טמאים. מסיימת הגמרא את הקושיא: נמצא שהַרִישָׁא של הברייתא שבאה ללמוד ערלה מטומאה מדברת בְּטוּמְאַת בָּשָׂר, ואילו בְּסֵיפָא של הברייתא, שדווקא התנא שנלמד ערלה מזמן ולא מטומאה מדובר בְּטוּמְאַת גַּבֵּי, ואיך יתכן לפרש כך.

מתרצת הגמרא: אֵין – אכן ברישא מבקש התנא ללמוד את ערלה מטומאת בשר, ובסיפא כשהוא בא לדחות שעדיף ללמוד ערלה מזמן ולא מטומאה, הוא פורך מסברא השייכת בטומאת אנשים, ואין זה קשה, משום ששָׁם טוּמְאָה קָפְרִיךְ – כוונת התנא לפרוך, שערלה דומה יותר לזמן מאשר לטומאת בשר, משום שבשם הכולל של פסול טומאה מצאנו דין שהותר מכללו, דהיינו בטומאת אנשים, ואילו בשם ערלה ובשם זמן, לא מצאנו שום דין שהותר מכלל איסורו, ולכן עדיף ללמוד את ערלה מזמן ולא מטומאה.

תירוץ נוסף: וְאִיבָּעֵית אֵימָא – ואם תרצה תוכל ליישב זאת כך, לעולם הברייתא כּוּלָּהּ מדברת רק בְּטוּמְאַת בָּשָׂר, וְהֵיכָא הוּתְּרָה – ומה ששאלת היכן מצאנו שהותרה אכילת בשר בטומאה, מצאנו זאת בְּטוּמְאַת קרבן פֶּסַח, דִּתְנַן – ששנינו במשנה להלן (שם), פֶּסַח הַבָּא בְּטוּמְאָה, כגון שהיו רוב הציבור טמאים, שמותר להקריב את הפסח בטומאה, וממילא בשר הפסח נטמא במגעם, הרי הוא גם נֶאֱכָל בְּטוּמְאָה, ואינו כשאר הקרבנות הבאים בטומאה שאינם נאכלים, משום שֶׁלֹּא בָא מִתְּחִילָּתוֹ אֶלָּא לַאֲכִילָה – שעיקר מצות הקרבת פסח היא משום האכילה, שנאמר בפרשת הקרבת הפסח, 'אִישׁ לְפִי אָכְלוֹ' (שמות יב ד), לפיכך כשהתירה התורה להקריבו בציבור בטומאה, על כרחך שעל דעת לאוכלו התירה.

התבאר לעיל, שרב אשי פירש בדעת רב חסדא, שהשוחט פסח על מנת שיתכפרו בו ערלים שאינם מנוים בזריקה, פסול משום שינוי בעלים, לפי שהערל נחשב בר כפרה הואיל ויכול למול עצמו, וסובר רב חסדא שאומרים 'הואיל' לחומרא. מקשה הגמרא על דבריו מברייתא: מֵתִיב – הקשה רַב הוֹנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ, שנינו בברייתא, הַפֶּסַח שֶׁעָבְרָה שְׁנָתוֹ, כגון שנולד השה בשנה שעברה לפני ראש חודש ניסן, והפרישו לפסח אך לא הקריבו, וכעת בשנה זו אינו כשר עוד להקרבה, שהפסח אינו ראוי אלא בשנתו הראשונה, שנאמר בו (שמות יב ה) 'זָכָר בֶּן שָׁנָה', וכיון שאינו ראוי לפסח דינו שנעשה שלמים, וּשְׁחָטוֹ בִּזְמַנּוֹ ביום ארבעה עשר בניסן של שנה זו לאחר חצות, שהוא זמן הקרבת הפסח, לִשְׁמוֹ – לשם פסח, שמכיון שעברה שנתו נעקר ממנו דין פסח ונהפך להיות שלמים, ונמצא שהוא שוחט שלמים לשם פסח, וְכֵן הַשּׁוֹחֵט זבחים אֲחֵרִים לְשֵׁם פֶּסַח, כגון ששחט עולה או שלמים לשם פסח, בִּזְמַנּוֹ – בארבעה עשר בניסן לאחר חצות, שהוא זמן הקרבת הפסח, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר פּוֹסֵל, לפי שהוא סובר שכל זבח שנשחט לשם פסח [בזמן פסח] פסול, וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ מַכְשִׁיר, משום ששנינו (זבחים ב:), שכל הזבחים שנזבחו שלא לשמן כשרים.

מדקדק רב הונא: מַעֲמָא בִּזְמַנּוֹ – עד כאן לא פוסל רבי אליעזר אלא בשוחט שלמים לשם פסח בזמן הקרבת הפסח, הָא שֶׁלֹּא בִּזְמַנּוֹ – אבל השוחט שלמים לשם פסח בשאר ימות השנה שאינו זמן הקרבת פסח, מודה רבי אליעזר שכָּשֵׁר. ומכאן קשה על רב חסדא הסובר שלחומרא אומרים 'הואיל', וְאַמַּאי – מדוע השוחט שלמים לשם פסח שלא בזמנו כשר לרבי אליעזר, נִימָא – נאמר שהוֹאִיל וְהשוחט שלמים לשם פסח בִּזְמַנּוֹ פּוֹסֵל, אף השוחט שֶׁלֹּא בִּזְמַנּוֹ נַמִּי [–גם כן] פּוֹסֵל, שמכיון שאם היה ממתין ושוחטו בזמנו לשם פסח היה נפסל, אף עכשיו ששחטו שלא בזמנו יחשב כאילו נשחט בזמנו, ויפסל הקרבן, וכמו שאמר רב חסדא לענין החושב לשם ערל שאינו מנוי, שמכיון שיכול למול עצמו הרי הוא נחשב כבר עכשיו כמהול, והפסח שנזרק עבורו פסול.

מתרצת הגמרא: אָמַר רַב פָּפָּא, שָׁאנֵי הָתָם – שם בשוחט שלמים לשם פסח שונה הדבר, ומודה רב חסדא שאין אומרים בו 'הואיל', משום דְּאָמַר קְרָא – שנאמר בפסוק (שמות יב כז) 'וַאֲמַרְתֶּם זֶבַח פֶּסַח הוּא לַה'', ודורשים מתיבת 'הוא', שיהא הפסח בַּהֲוָיֵיתוֹ, כלומר, שיקרב לשמו, ובא הכתוב למעט לֹא הוּא לְשׁוּם אֲחֵרִים – שלא יקרב הפסח לשם זבחים אחרים, וְלֹא זבחים אֲחֵרִים יקרבו לְשֵׁמוֹ, אלא יקרב דווקא פסח לשם פסח. ומכיון שממקום אחד למדנו גם לפסול פסח הקרב לשם אחרים, וגם לפסול אחרים הקרבים לשם פסח, יש לנו להקישם זה לזה, ולומר, שדווקא בִּזְמַנּוֹ בארבעה עשר, שֶׁהוּא – הפסח פָּסוּל לְשׁוּם [–לשם] אֲחֵרִים, אף אֲחֵרִים פְּסוּלִין לִשְׁמוֹ – אם נשחטו לשם פסח, אבל בשאר ימות השנה שֶׁלֹּא בִּזְמַנּוֹ של הפסח, שֶׁהוּא – הפסח כָּשֵׁר להקריבו לְשׁוּם [–לשם] אֲחֵרִים, כדין פסח בשאר ימות השנה שמקריבים אותו לשם שלמים, אף אֲחֵרִים כְּשֵׁרִים אם נשחטו לִשְׁמוֹ. וכאן לימדנו הכתוב שאין אומרים סברת 'הואיל' לפסול בשוחט שלמים לשם פסח שלא בזמנו.

בסוגיא שלפנינו יתבאר טעם החילוק בין אם שחט במחשבת לאוכליו ושלא לאוכליו שהקרבן כשר, ובין אם שחט במחשבת לשמו ושלא לשמו, שהקרבן פסול. ובתחילה מביאה הגמרא מעשה שבמהלכו נשאלה שאלה זו: רַבִּי שְׁמַלַּאי אֲתָא לְקַמֵּיהּ [–בא לפניו] דְּרַבִּי יוֹחָנָן, אָמַר לֵיהּ רבי שמלאי לרבי יוחנן, נִיתְנִי לִי מַר סֵפֶר יוֹחֲסִין – שנה לי ברייתא העוסקת בספר דברי הימים. אָמַר לֵיהּ רבי יוחנן לרבי שמלאי, מֵהֵיכָן אַתְּ – מהיכן מוצאך. אָמַר לֵיהּ רבי שמלאי, מִלּוּד. הוסיף רבי יוחנן ושאלו, וְהֵיכָן מוֹתָבָךְ – היכן מושבך [–היכן אתה דר]. השיבו רבי שמלאי, בְּנְהַרְדְּעָא. אָמַר לֵיהּ רבי יוחנן לרבי שמלאי, אֵין נִידּוֹנִין – אין שונין ספר יוחסין לֹא לְלוּדִים וְלֹא לִנְהַרְדְּעִים, לפי שאינם מיוחסים, וְכָל שֶׁכֵּן דְּאַתְּ [–רבי שמלאי] שמקום הולדתך מִלּוּד, וּמוֹתָבָךְ – ומושבך בִּנְהַרְדְּעָא, ואיני יכול לשנותה לך.

כַּפְיֵיהּ – כפה רבי שמלאי את רבי יוחנן בדברים, וְאַרְצֵי – עד שהתרצה רבי יוחנן ללמדו. אָמַר לֵיהּ רבי שמלאי לרבי יוחנן, נִיתְנֵיהּ – נשנה את ספר יוחסין בְּתַלְתָּא יַרְחֵי – בשלשה חדשים, שֶׁקֶל קָלָא פָּתַק בֵּיהּ – נטל רבי יוחנן גוש עפר והשליך עליו, וְאָמַר לֵיהּ רבי יוחנן, וּמַה בְּרוּרְיָה, דִּכְיתְהוּ – אשתו דְּרַבִּי מֵאִיר, בְּרַתֵּיהּ – שהיא בתו דְּרַבִּי חֲנִינָא בֶּן תְּרַדְיוֹן, דְּתַנְיָא תֵּלֶת מְאָה שְׁמַעֲתָתָא בְּיוֹמָא – שהיתה שונה שלש מאות שמועות ביום, מְתֵלֶת מְאָה רַבְוָותָא משלש מאות רבנים, וַאֲפִילּוּ הָכִי שהיתה כה חכמה לֹא יָצְתָה יְדֵי חוֹבָתָהּ בְּתֵלֶת שְׁנִין – לא שנתה את ספר יוחסין כל צרכה בשלש שנים, וְאַתְּ אֲמַרְתְּ בְּתַלְתָּא יַרְחֵי – ואתה אומר ללומדו בשלשה חודשים, בתמידה.

ממשיכה הגמרא לספר: כִּי שָׁקִיל וָאֵיזִיל – כשהתחיל רבי שמלאי ללכת, אָמַר לֵיהּ לרבי יוחנן, רַבִּי, מַה טעם החילוק בֵּין פסח שנשחט לִשְׁמוֹ וְשֶׁלֹּא לִשְׁמוֹ שפסול (לעיל נט:), לבין מחשבת לְאוֹכְלָיו וְשֶׁלֹּא לְאוֹכְלָיו ששנינו במשנתנו שכשר.

השיבו רבי יוחנן: אָמַר לֵיהּ, הוֹאִיל וְצוּרְבָּא מֵרַבָּנָן אַתְּ – הואיל והנך תלמיד חכם, תָּא וְאֵימָא לָךְ – בא ואומר לך טעם החילוק, שבארבעה דברים חמורה יותר מחשבת לשמו ושלא לשמו ממחשבת לאוכליו ושלא לאוכליו: א. לִשְׁמוֹ וְשֶׁלֹּא לִשְׁמוֹ פְּסוּלוֹ בְּגוּפוֹ – המחשבה בגופו של קרבן, אבל לְאוֹכְלָיו וְשֶׁלֹּא לְאוֹכְלָיו אֵין פְּסוּלוֹ בְּגוּפוֹ אלא על אוכלי הקרבן. ב. לִשְׁמוֹ וְשֶׁלֹּא לִשְׁמוֹ אִי אֶפְשָׁר לְבָרֵר אִיפּוּרוֹ, שהמחשבה היא על כל הזבח, שחושב שֶׁיְּרָצֶה גם בפסח וגם כחטאת, ואי אפשר לחלק הזבח ולומר שזה חלק הלשמו וזה חלק השלא לשמו, אבל לְאוֹכְלָיו וְשֶׁלֹּא לְאוֹכְלָיו אֶפְשָׁר לְבָרֵר אִיפּוּרוֹ – אפשר לחלק הזבח ולומר שחלק אחד הוא לראויים לאוכלו והחלק האחר הוא לשאינם ראויים. ג. לִשְׁמוֹ וְשֶׁלֹּא לִשְׁמוֹ יֶשְׁנוֹ בְּאַרְבַּע עֲבוֹדוֹת, שאם חשב באחת מארבע עבודות הקרבן [שחיטה, קבלה, הולכה, זריקה] מחשבת שלא לשמו נפסל הקרבן, אבל לְאוֹכְלָיו וְשֶׁלֹּא לְאוֹכְלָיו אֵינוֹ בְּאַרְבַּע

המשך בעמוד סח

עֲבוֹדוֹת, שאין מחשבת שלא לאוכליו פוסלת רק בשחיטה. ד. לְשֵׁמוֹ וְשֶׁלֹּא לְשֵׁמוֹ יֶשְׁנוֹ בְּקרבנות ציבּוּר בְּקרבנות יָחִיד, ואילו לְאוֹכְלָיו וְשֶׁלֹּא לְאוֹכְלָיו אֵינוֹ שייך בְּקרבנות ציבּוּר כְּבְיָחִיד, שאין מחשבת אבילה פוסלת אלא בפסח.

שיטה נוספת במנין החילוקים: רַב אַשִׁי אָמַר, אין ביניהם אלא שלשה חילוקים, שכן הטעמים 'פְּסוּלוֹ בְּגוּפוֹ' וְ'אֵי אֶפְשָׁר לְבָרֵר אֵיפוּרוֹ', חָדָא מִילְּתָא הִיא – דבר אחד הם, דְּמַה טַּעַם שֶׁאָמַר שלשמו ושלא לשמו הוא פְּסוּלוֹ בְּגוּפוֹ, מִשּׁוּם דְּאֵי אֶפְשָׁר לְבָרֵר אֵיפוּרוֹ, שכיון שאי אפשר לברר את איסורו לכן זה נחשב כאילו הפסול בגוף הבהמה, אמנם אילו היה אפשר לברר איסורו לא היה נחשב פסולו בגופו, שכן הפסול הוא במחשבה ולא בגוף הבהמה.

אגב שהוזכר לעיל 'ספר יוחסין' מספרת הגמרא בחשיבות ספר זה: אָמַר רָמֵי בַּר רַב יְהוּדָא אָמַר רַב, מַיּוֹם שֶׁגָּנְנוּ – שנשתכח סֵפֶר יוּחֲסִין, תְּשַׁע כִּתְנֵי שֶׁל חֲכָמִים בתורה, וְכָהָה מְאוֹר עֵינֵיהֶם, שנגנזו מהן טעמי התורה שהיו בו.

מר זוטרא מביא דוגמא לחשיבות ספר יוחסין: אָמַר מַר זוּטְרָא, בֵּין 'אֲצַל' לְ'אֲצַל' – על הפרשה בדברי הימים שתחילתה 'וּלְאָצַל שֵׁשָׁה בָּנִים' (דברי הימים א' ח לח), וסופה 'אֵלֶּה בְּנֵי אָצַל' (שם ט מד), טָעֲנוּ אַרְבַּע מְאָה וְגַמְלֵי דְּדְרָשָׁא – דרשו בספר יוחסין הרבה דרשות עד שאפשר היה למלאות בהם משא ארבע מאות גמלים.

במשנה שנינו שהשוחט את הפסח למולים ולערלים כשר, משום שמקצת ערלה אינה פוסלת. בסוגיא שלפנינו יבואר שנחלקו תנאים בענין זה: תַּנְיָא, אֲחֵרִים אוֹמְרִים, אם הקדים מחשבת מוּלִים לָעֲרֵלִים כָּשֵׁר, אבל אם הקדים מחשבת עֲרֵלִים לַמּוּלִים פָּסוּל.

הגמרא מבררת את טעמם של אחרים. מקשה הגמרא: מַאי שְׁנָא – מה שונה הקדים מחשבת מוּלִין לָעֲרֵלִים דְּכָשֵׁר, משום דִּכְווּלְּהּ עָרְלָה בָּעֵינַן – שלפסול את הפסח צריך שהשחיטה תהיה רק לשם ערלים, וְלֵיכָּא – ובאן אין כולה ערלה, שחשב גם למולים, אם כן אף אם הקדים עֲרֵלִים לַמּוּלִין, נַמִּי – גם יהיה כשר מאותו טעם שכְּווּלְּהּ עָרְלָה בָּעֵינַן וְלֵיכָּא.